

شرح مثنوی معنوی

با نگاهی تطبیقی به مبانی عرفان نظری

دفتر چهارم

ناهید عبقری

انتشارات بانگ نی

۱۳۹۵

سرشناسه : عبقری، ناهید، ۱۳۳۱ -

عنوان قراردادی : مثنوی. شرح

عنوان و نام پدیدار : شرح مثنوی معنوی (با نگاهی تطبیقی به مبانی عرفان نظری) / ناهید عبقری.

مشخصات نشر : مشهد: بانگ نی، ۱۳۹۴ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره 7-6-95302-600-978؛ 3-6-95302-600-978؛ ج. ۴؛

وضعیت فهرست‌نویسی : قیفا

موضوع : مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ ق. مثنوی -- نقد و تفسیر

موضوع : شعر فارسی -- قرن ۷ ق. -- تاریخ و نقد

شناسه افزوده : مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ ق. مثنوی. شرح

رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۴ ش ۲۶ ع ۵۳۰/۱ PIR

رده‌بندی دیوبی : ۸۱۶/۳۱

شماره کتابشناسی ملی : ۴۱۰۶۸۲۸

نام کتاب : شرح مثنوی (با نگاهی تطبیقی به مبانی عرفان نظری) دفتر چهارم

نویسنده : ناهید عبقری

ویراستار : عفت‌السادات شهبازی

ویراستار : زهرا رحمانی

ویراستار : نسیم نیک‌پور

حروف‌چینی و صفحه‌آرایی : اسد احمدی

خطاط : شراره شیرنگی

طراح جلد : نسیم نیک‌پور

چاپ : دقت

نوبت چاپ : اول / ۱۳۹۵

شمارگان : ۲۰۰۰

شابک : ۶-۳-۹۵۳۰۲-۶۰۰-۹۷۸

شابک دوره : ۷-۶-۹۵۳۰۲-۶۰۰-۹۷۸

تعداد صفحات : ۵۶۰ صفحه وزیری

بها : ۴۵۰۰۰ تومان (دوره ۶ جلدی ۳۰۰۰۰۰ تومان)

ناشر : بانگ نی

مرکز پخش : انتشارات بانگ نی، مشهد، هنرستان ۵، پلاک ۲۴، تلفکس ۳۸۶۷۳۳۱۳

<http://www.bangency.ir>

e-mail: info@bangency.ir

فهرست اجمالی حکایات و قصص

دفتر چهارم

عنوان	شماره بیت
۱- دیباچه عربی	ص ۹
۲- ترجمه دیباچه عربی	ص ۱۰
۳- مجلد چهارم هم از مثلث	ص ۱۳
۴- تمامی حکایت آن عاشق از عسل گریخت در باغی مجهول ...	۴۰
۵- حکایت آن واعظ که هر آغاز بدکیر عای ظالمان ...	۸۱
۶- سزال کردن از عیسی علیه السلام ...	۱۱۳
۷- قصد خیانت کردن عاشق ...	۱۲۰
۸- قصه آن صوفی که زن خود را با بیگانه‌ای بگرفت ...	۱۵۸
۹- غرض از سمیع و بصیر گفتن خدا را ...	۲۱۵
۱۰- مثال دنیا چون گولخن و تقوی چون حمام ...	۲۳۸
۱۱- قصه آن دباغ که در بازار عطاران ...	۲۵۷
۱۲- گفتن آن جهود علی را کرم الله وجهه ...	۳۵۳
۱۳- قصه مسجد اقصی و خزوب و عزم کردن داوود علیه السلام ...	۳۸۸
۱۴- شرح «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» و ...	۴۰۶
۱۵- قصه آغاز خلافت عثمان رضی الله عنه ...	۴۸۷
۱۶- در بیان آنکه حکما گویند: آدمی عالم صغری است و ...	۵۲۱
۱۷- تفسیر این حدیث که «مَثَلُ أُمَّتِي ...» ...	۵۳۸
۱۸- قصه هدیه فرستادن بلقیس از شهر سبا ...	۵۶۳
۱۹- کرامات و نور شیخ عبدالله مغربی ...	۵۹۸
۲۰- قصه عطاری که سنگ ترازوی او گیل سرشوی بود ...	۶۲۵

- ۶۷۸ ..... ۲۱- دیدن درویش جماعت مشایخ را در خواب و ...
- ۷۲۶ ..... ۲۲- سبب هجرت ابراهیم ادهم قَدَسَ اللّٰهُ سِرُّهُ ...
- ۷۴۵ ..... ۲۳- حکایت آن مرد تشنه که از سر جوزین جوز می ریخت ...
- ۹۱۵ ..... ۲۴- قصه یاری خواستن حلیمه از بتان، چون عقیبِ طعامِ مصطفی را علیه السّلام ...
- ۱۰۴۵ ..... ۲۵- مثل قانع شدن آدمی به دنیا ...
- ۱۱۵۶ ..... ۲۶- قصه شاعر و صله دادن شاه و مضاعف کردن آن ...
- ۱۲۶۳ ..... ۲۷- نشستن دیو بر مقام سلیمان علیه السّلام ...
- ۱۲۸۷ ..... ۲۸- در آمدن سلیمان علیه السّلام هر روز در مسجد اقصی ...
- ۱۳۰۱ ..... ۲۹- آموختن پیشه گورکنی، قابیل از زاغ ...
- ۱۳۵۸ ..... ۳۰- قصه صوفی که در میان گلستان سر به زانو مراقب بود ...
- ۱۳۷۳ ..... ۳۱- قصه ستن خَرُوب در گوشه مسجد اقصی و ...
- ۱۴۳۶ ..... ۳۲- بیان آنکه حصول علم و مال و جاه ...
- ۱۴۵۳ ..... ۳۳- تفسیر «یا ایُّهَا الْمُرْتَأَى» ...
- ۱۴۹۰ ..... ۳۴- در بیان آنکه ترك الخواب خواب ...
- ۱۴۹۷ ..... ۳۵- در تفسیر این حدیث مصنف (ع) که: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ الْمَلَائِكَةَ وَ...» ...
- ۱۵۲۷ ..... ۳۶- در تفسیر این آیت که: «وَإِنَّمَا أَنَا فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ...» ...
- ۱۵۳۳ ..... ۳۷- چالیش عقل با نفس، همچون سازع مجنون با ناله ...
- ۱۵۶۲ ..... ۳۸- نوشتن آن غلام قصه شکایت نقصان اجتناسری پادشاه ...
- ۱۵۷۸ ..... ۳۹- حکایت آن فقیه با دستار بزرگ ...
- ۱۵۹۲ ..... ۴۰- نصیحت دنیا اهل دنیا را به زبان حال ...
- ۱۶۴۱ ..... ۴۱- بیان آنکه عارف را غذایی است از نور حق ...
- ۱۶۷۰ ..... ۴۲- تفسیر «فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ...» ...
- ۱۶۹۵ ..... ۴۳- زجر مدعی از دعوی و امر کردن او را به متابعت ...
- ۱۷۳۹ ..... ۴۴- حکایت آن مدّاح که از جهت ناموس شکر ممدوح می کرد و ...
- ۱۷۹۴ ..... ۴۵- دریافتن طیبیان الهی امراض دین و دل را ...
- ۱۸۰۲ ..... ۴۶- مرده دادن ابو یزید از زادن ابوالحسن خرقانی ...
- ۱۸۳۴ ..... ۴۷- قول رسول (ص) «إِنِّي لَأَجِدُ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ» ...
- ۱۸۵۶ ..... ۴۸- نقصان اجرای جان و دل صوفی از طعام الله ...
- ۱۸۹۷ ..... ۴۹- کز وزیدن باد بر سلیمان علیه السّلام به سبب زَلَّتْ او ...

- ۵۰- شنیدن شیخ ابوالحسن رَضِیَ اللهُ عَنْهُ خبر دادن ابو یزید را ۱۹۲۵
- ۵۱- قصه آنکه کسی به کسی مشورت می‌کرد، گفتش: مشورت با دیگری کن ۱۹۶۹
- ۵۲- امیر کردن رسول علیه السلام جوان مُدَبِّلِی را ۱۹۹۲
- ۵۳- قصه مُبِحَاحِی مَا أَعْظَمَ شَأْنِی گفتن ابو یزید قَدَسَ اللهُ سِرَّهُ ۲۱۰۲
- ۵۴- علامت عاقل تمام و نیم عاقل و مرد تمام ۲۱۸۸
- ۵۵- قصه آن آبگیر و صیادان و آن سه ماهی ۲۲۰۲
- ۵۶- سر خواندن وضوکننده اوراد وضو را ۲۲۱۳
- ۵۷- شخصی به وقت استنجا می‌گفت: «اللَّهُمَّ ارْخِنی رَائِحَةَ الْجَنَّةِ» ۲۲۲۱
- ۵۸- قصه آن مرغ گرفته که وصیت کرد که برگذشته پشیمانی مخور ۲۲۴۵
- ۵۹- بیان آنکه بعد از آن احمق وقت گرفتاری و ندم هیچ و غایبی ندارد ۲۲۸۷
- ۶۰- در بیان آنکه وَهْم قلب قمار است و ستیزه اوست ۲۳۰۱
- ۶۱- بیان آنکه عمارت را ویران است ۲۳۴۱
- ۶۲- بیان آنکه هر حسن مُدَرِّکِ را آدمی نیز مدرکاتی دیگر است ۲۳۸۴
- ۶۳- حمله بردن این جهانیان بر آن جهانیان ۲۴۴۱
- ۶۴- بیان آنکه تن خاکی آدمی همچون آهن نیست ۲۴۶۹
- ۶۵- باز گفتن موسی علیه السلام اسرار فرعون را ۲۴۸۷
- ۶۶- بیان آنکه در توبه باز است ۲۵۰۳
- ۶۷- تفسیر «كُنْتُ كَثْرًا مُخْفِيًا فَأَخْبَيْتُ أَنْ أَعْرِفَ» ۲۵۴۰
- ۶۸- غره شدن آدمی به ذکاوت ۲۵۶۲
- ۶۹- بیان این خبر که «كَلِّمُوا النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ» ۲۵۷۷
- ۷۰- قوله علیه السلام: «مَنْ بَشَّرَنِي بِخُرُوجِ ضَعْفٍ بَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ» ۲۵۸۵
- ۷۱- قصه باز پادشاه و کمبیز زن ۲۶۲۸
- ۷۲- قصه آن زن که طفل او بر سر ناودان غیزید و ۲۶۵۷
- ۷۳- منازعت امیران عرب با مصطفی علیه السلام ۲۷۷۹
- ۷۴- در بیان آنکه شناسای قدرت حق نپرسد که بهشت و دوزخ کجاست ۲۸۱۱
- ۷۵- جواب دهری که منکر الوهیت است و عالم را قدیم می‌گوید ۲۸۳۳
- ۷۶- تفسیر این آیت که: «وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ» ۲۸۸۱
- ۷۷- وحی کردن حق به موسی علیه السلام ۲۹۲۱
- ۷۸- خشم کردن پادشاه بر ندیم ۲۹۳۳

- ۷۹- گفتن خلیل مر جبرئیل را علیه السّلام ... ۲۹۷۴
- ۸۰- مطالبه کردن موسی علیه السّلام حضرت را که ... ۳۰۰۱
- ۸۱- بیان آنکه روح حیوانی و عقل جزوی ... ۳۰۳۰
- ۸۲- مثال دیگر هم در این معنی ... ۳۰۵۱
- ۸۳- حکایت آن پادشاه زاده که پادشاهی حقیقی به وی روی نمود ... ۳۰۸۵
- ۸۴- حکایت آن زاهد که در سال قحط شاد و خندان بود ... ۳۲۴۲
- ۸۵- بیان آنکه مجموع عالم، صورت عقل کلّ است ... ۳۲۵۹
- ۸۶- قصّه فرزندان عَزِیز علیه السّلام ... ۳۲۷۱
- ۸۷- تفسیر این حدیث که: «إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً» ... ۳۳۰۰
- ۸۸- بیان آنکه عقل جزوی تا به گور بیش نیستند ... ۳۳۱۱
- ۸۹- بیان آنکه: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا...» ... ۳۳۴۸
- ۹۰- قصّه شکایت ستر به اشتر که من بسیار در رو می افتم ... ۳۳۷۷
- ۹۱- لایه کردن قندار سبلی را ... ۳۴۳۱
- ۹۲- حکایت آن زن بدکار که شوهر را گفت که آن خیالات از سر آموذین ... ۳۵۴۴
- ۹۳- اطوار و منازل خلعت آدمی از آنجا ... ۳۶۳۷
- ۹۴- بیان آنکه خلق دوزخ گروستان اند ... ۳۶۶۸
- ۹۵- رفتن ذوالقرنین به کوه قاف ... ۳۷۱۱
- ۹۶- موری بر کاغذ می رفت ... ۳۷۲۱
- ۹۷- نمودن جبرئیل علیه السّلام خود را به مصطفی علیه و سلّم ... ۳۷۵۵

به نام خداوند بخشنده مهربان

این سفر چهارم^۱ به سوی بهترین منزلها^۲ و ارجمندترین بهره‌های معنوی است. دل عارفان با مطالعه آن شاد و آرام می‌شود، همان‌گونه که باغ‌ها از ریزش قطره‌های باران شادمان می‌شوند و دیدگان^۳ از خواب خوش آرام می‌گیرد. مایه راحت جان‌ها و شفای دل‌هاست. همان‌گونه است که انسان‌های پاک‌نهاد می‌خواستند و سالکان طالب و آرزومند آن بودند. سبب روشنی دیده‌ها و مایه شادی جان‌هاست. برای کسی که از آن بهره ببرد پاکیزه‌ترین میوه و والاترین خواسته‌ها و آرزوهاست. بیمار را به طبیب و عاشق را به معشوق می‌رساند. سپس خداوند را که این دفتر از بزرگ‌ترین موهبت‌ها و گرانبهارترین عطیه‌هاست. تجلی‌کننده روزگار وصل و آسان‌کننده سختی‌های سختی‌کشندگان است.

نگریستن به آن بر تأسف کسی که دور است، می‌افزاید و موجب افزایش شادی و سپاس سعادتمند است. سینه‌اش به چنان دردی آراسته شده که سینه زنان نیز بدان آراسته نشده است. پاداشی است برای اهل علم و عمل. این دفتر همانند ماه تمامی است که طالع شده و اقبال رفته‌ای است که باز آمده. همان چشم است که آرزوی آرزومندان را می‌افزاید و پیشاهنگ طلب عاملان است. آرزوی خفته را بر می‌انگیزد و امید مرده را گشایش می‌دهد. بسان خورشیدی است که از میان ابرهای پراکنده پررنگ می‌شاید. نوری است برای یاران ما و گنجینه‌ای برای فرزندان ما.

از خداوند توفیق آرزو می‌کنیم تا سپاس آن را به ما ارزانی آرد؛ زیرا شکر همانند زنجیری است که نعمت موجود را نگه می‌دارد و نعمت افزون‌تر را صید می‌کند.^۴ هیچ چیز جز آنکه خدا بخواهد، انجام نمی‌پذیرد.

۱ - سفر چهارم: دفتر چهارم، هر یک از دفاتر سفری روحانی است.

۲ - منزل‌ها: مراد سیر و سلوک و گذشتن از اطوار مختلف یا وادی‌های متفاوت باطنی است؛ زیرا انسان به اعتبار باطن دارای هفت بطن است؛ رک: ۳۵۱۳/۱.

۳ - دیدگان ظاهری و باطنی عارفان و سالکان از ادراک برتر حقایق آراش می‌یابد.

۴ - اشارتی قرآنی؛ ابراهیم: ۷/۱۴.

از جمله^۱ چیزهایی که مرا اندوهگین کرد، یکی این بود که خوابیده بودم. هوا خوش بود، نسیم لطیف عطرآگین مرا به خواب فرو برده بود تا آنکه کیوتر سبزرنگی که بر شاخه درخت جنگلی نشسته بود، با تَرَنَم خود مرا فراخواند.
 آواز می خواند و گریه اش نوای دلکشی داشت.
 اگر پیش از گریستن او من به خاطر معشوقی^۲ می گریستم،
 دلم را پیش از پشیمانی آرامش می دادم؛
 اما او پیش از من گریست و گریه اش مرا هیجان زده و گریان کرد،
 و من گفتم که برتری از آن پیشی گیرنده است.

خداوند به فضل و کرم و نعمت های فراوان خویش پیشینیان و پسینیان، وفاداران به عهد و آنان را که خواهان وفاداری اند رحمت کند؛ زیرا او گرامی ترین کسی است که از او درخواست شود، به او امید رود. خدا بهترین نگهدار و مهربان ترین مهربانان است و بهترین مونسان و وارثان بهترین. خدا دهندگان بر عابدانی است که [در مزرعه دنیا] زراعت می کنند. درود خدا بر حجت^۳ و جمع پیامبران و رسولان. آمین یا رب العالمین.

۱ - ابیات عربی در کامل المیزد، ص ۵۰۴ آمده است. سراینده آن عدی بن الرقاق عاملی است. شاعری که در قرن اول هجری در دمشق می زیست. با استفاده از: مثنوی مولوی، ج ۴، ص ۱۴۱۰.
 مولانا با آوردن این ابیات در دیباجة دفتر چهارم در واقع «نقحه فیض حق» و همچنین «مثنوی» را همانند نغمه کیوتری می یابد که عاشق خفته را بیدار و از عشق حق مشتاق و گریان می کند.
 ۲ - این معشوق سعدی نام دارد. برای سالک یا عارف معشوق سرمدی است.